

نظام نوین ترویج کشاورزی و منابع طبیعی، رهیافتی موثر برای ظرفیت سازی تحقیقات توسعه‌ای

مقدمه:

در راستای پاسخگویی هر چه بیشتر نظام ترویج به نیازهای در حال تغییر بخش کشاورزی، از سال ۱۳۹۲ تدوین یک نقشه راه مناسب برای پیشبرد اهداف مورد نظر و تبدیل شدن ترویج به یک نظام کارآمد، اثرگذار و چابک در دستور کار سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی قرار گرفت. طرح نظام نوین ترویج در سال ۱۳۹۴ پس از برگزاری نشست‌های تخصصی و هم‌اندیشی با حضور متخصصان و پیشکسوتان ترویج، واکاوی و آسیب‌شناسی فرایندها و زیرنظام‌ها و تحلیل وضع موجود ترویج، احصاء مولفه‌ها و تشکیل کارگروه‌های تخصصی در زمینه هر یک از این مولفه‌ها، تدوین و پس از اجرای پایلوت در ۱۲ استان، اجرای سراسری آن در شهریورماه سال ۱۳۹۵ توسط وزیر محترم جهاد کشاورزی به کلیه استان‌های کشور ابلاغ شد. مجریان اصلی فعالیت‌ها در این طرح نیز کارشناسانی هستند که در مراکز جهاد کشاورزی دهستان‌ها به فعالیت اشتغال داشته و به عنوان «مروج مسئول پهنه» از آنها یاد می‌شود. اهداف و اقدامات پایه‌ای این طرح در شکل ۱ و ۲ ذکر شده‌اند.

علی اکبر مویدی

جواد قاسمی

علی خبیری

رضا ذبیحی طاری

مهدی ابراهیم نژاد مغانلو

معاونت آموزش و ترویج

سازمان

فعالیت‌های کشاورزی و منابع طبیعی در عرصه‌ها و به‌منظور جلوگیری از تداخل غیرضروری و نامناسب حوزه کاری کارشناسان در راستای ارتقاء کیفیت و کارایی فعالیت‌ها صورت گرفت. با جذب حدود ۸۰۰۰ نفر از دانش‌آموختگان بخش کشاورزی، پتانسیل جدیدی برای پاسخگویی به نیازها و مسایل کشاورزان ایجاد شد و این کارشناسان با استقرار در مراکز جهاد کشاورزی دهستان این امر خطیر را عهده‌دار شدند. بر اساس شرایط منطقه، برای هر یک از این کارشناسان یک پهنه تولیدی تعریف شد. دستاوردهای این موضوع در شکل ۳ و جدول ۱ اشاره شده است.

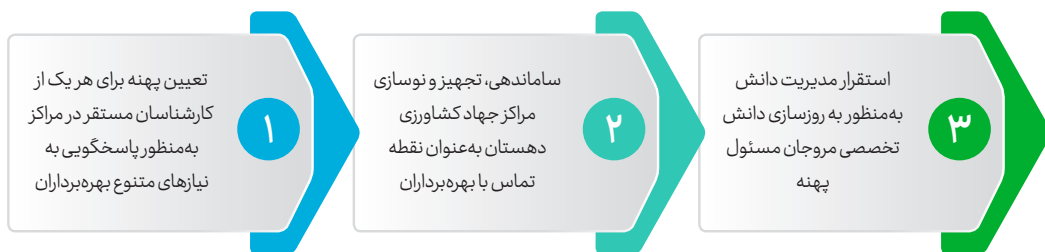
طرح نظام نوین ترویج بر سه اصل تجهیز و ساماندهی مراکز جهاد کشاورزی دهستان، پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی و استقرار مدیریت دانش استوار شده است که در کنار این اصول، رویکردهایی چون بهره‌گیری از ظرفیت تحقیقات، بخش‌های اجرایی و بخش غیردولتی نیز دنبال شده. این طرح در قالب دو فاز اجرا شد که در مقاله حاضر مهمترین اصول و دستاوردهای اجمالی طرح ارائه شده است.

۱) پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی

پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی و استقرار کارشناسان در عرصه‌های تولیدی، با رویکرد هدایت، کنترل و نظارت بر

شکل ۱. اهداف طرح نظام نوین ترویج کشاورزی

شکل ۲. اقدامات پایه‌ای طرح نظام نوین ترویج

شکل ۳. دستاوردهای اجرای طرح نظام نوین ترویج

جدول ۱. اطلاعات بهره‌برداران ثبت شده در سامانه جامع پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی (تا تاریخ ۱۴۰۰/۰۳/۱۹)

تعداد استان	شهرستان	مرکز	کارشناس پهنه	شهر	آبادی	بهره‌بردار
۳۲ استان (با احتساب جنوب کرمان)	۴۴۸	۱۴۴۰	۷۵۰۶	۱۲۸۸	۹۸۴۰۵	۴۳۸۸۹۰۸

۲) جذب و توانمندسازی نیروهای جدید و ساماندهی و تجهیز مراکز جهاد کشاورزی دهستان

مراکز جهاد کشاورزی دهستان به‌عنوان اولین نقطه تماس با عرصه‌های تولیدی و بهره‌برداران بخش، در سطحی پایین‌تر از شهرستان مستقر می‌باشند. در نظام نوین ترویج کشاورزی، پشتیبانی و ساماندهی این مراکز در دستور کار قرار گرفت. به‌منظور انجام وظایف و مأموریت‌ها، مراکز یاد شده نیازمند بازسازی و تجهیز هستند که در این خصوص مراکز با رویکرد ایجاد فضای اداری مطلوب برای پرسنل، ایجاد فضای آموزشی مناسب برای

توانمندسازی بهره‌برداران و مروجان مسئول پهنه، مورد بازسازی قرار گرفته و همچنین با امکانات و تجهیزات لازم برای انجام امور محوله و دسترسی بیشتر به بهره‌برداران شامل وسیله نقلیه مناسب، جی‌پی‌اس، تبلت، لپ‌تاپ و...، تجهیز و پشتیبانی شده و این فرایند ادامه دارد. از جمله اقدامات به عمل آمده در راستای تجهیز و پشتیبانی مراکز، می‌توان به تقویت زیرساخت‌های الکترونیکی مراکز با تامین ۲۹۵۳ دستگاه رایانه و تقویت توان پشتیبانی مراکز با تامین ۳۵۶ دستگاه خودرو صحرایی اشاره نمود (شکل ۴).

افزایش تعداد نیروی انسانی شاغل در مراکز از ۲۹۷۲ به ۸۹۹۴ نفر و افزایش نسبت کارشناسان مراکز به بهره‌برداران از ۱ به ۳۱۳۱ به ۱ به ۵۸۵

توانمندسازی اعضا و ارکان شبکه عاملین ترویج کشاورزی، به ویژه مروجان مسئول پهنه‌های تولیدی با اجرای دوره‌های مهارت افزایی بدو خدمت و تربیت مروج متخصص موضوعی و محصولی

افزایش اثربخشی و بهره‌وری مروجین با ساماندهی و تجهیز مراکز

شکل ۴. دستاوردهای جذب نیروهای جدید و ساماندهی و تجهیز مراکز

۳) مدیریت دانش

مدیریت دانش کشاورزی شامل فرایند کشف، کسب، توسعه و ایجاد، تسهیم، نگهداری، ارزیابی و بکارگیری دانش مناسب در زمان مناسب توسط فرد مناسب در بخش کشاورزی است. هدف شبکه مدیریت دانش، مبادله بهینه اطلاعات و دانش (یافته‌های پژوهشی، دانش تجربی و فنی، دانش بومی، مقالات، کتاب، اختراع و اکتشاف، متون علمی، اطلاعات عرصه‌ها، اطلاعات بخش‌های اجرایی و...) بین تمامی کارشناسان، محققان، بهره‌برداران و

تولیدکنندگان بخش کشاورزی، شرکت‌های خصوصی، تولیدکنندگان ادوات و نهاده‌ها، دانشگاه‌ها و مبادی بین‌المللی در سراسر کشور به‌صورت دوسویه با شبکه دانش است. پس از اجرای طرح نظام نوین، معاونت آموزش و ترویج کشاورزی، برنامه‌ریزی منسجمی در این راستا انجام داده است و اقدام به سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت محتوایی و فنی تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی شبکه‌های ملی و استانی و استفاده حداکثری از رسانه ملی و تولید رسانه‌های نوشتاری با همکاری مؤسسات تحقیقاتی ستادی و

مشغول فعالیت شده‌اند. این اقدامات توانسته است زمینه‌ساز انتقال مناسب‌تر و مطلوب‌تر یافته‌های تحقیقاتی به واحدهای تولیدی و احصای مسائل و مشکلات واقعی بخش کشاورزی و ارائه خدمات متمرکز در حوزه‌های تحقیقات، ترویج و اجرا به تولیدکنندگان باشد.

۵) ایجاد پشتوانه قانونی

اجرای این طرح سبب ایجاد یک پشتوانه قانونی برای ترویج کشاورزی در کشور نیز شد. بر اساس ماده ۵۹ قانون احکام دائمی برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور؛ وزارت جهاد کشاورزی مکلف است به‌منظور توانمندسازی تولیدکنندگان و ایجاد بستر مناسب انتقال دانش و یافته‌های تحقیقاتی به آنان، در قالب طرح نظام نوین ترویج کشاورزی نسبت به راه‌اندازی شبکه مدیریت دانش، بازسازی و تجهیز کلیه مراکز جهاد کشاورزی، تعیین پهنه‌های تولیدی و اختصاص یک کارشناس به هر پهنه، به‌روز رسانی دانش مروجان و شبکه عاملان ترویج و بکارگیری کلیه فنون ترویجی در عرصه‌های تولیدی اقدام نماید. این امر موفقیتی بزرگ برای نظام ترویج کشاورزی کشور به‌شمار می‌رود که از طریق برقراری تعامل و ارتباطات و تبیین اهمیت و جایگاه ترویج در توسعه بخش کشاورزی، توجیه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران کلان کشور در اثر اجرای طرح نظام نوین ترویج در استان‌ها و بازدیدهای مستمر صورت گرفته، محقق شده است.

مراکز تحقیقات استانی و مدیریت‌های هماهنگی ترویج کشاورزی استانها نموده است. همچنین، تالار ترویج دانش و فنون کشاورزی در سال ۹۴ راه‌اندازی و به شکل فزاینده‌ای مورد توجه ذی‌نفعان بخش کشاورزی قرار گرفت. این سامانه بزرگ‌ترین منبع دریافت آثار رسانه‌ای ترویجی بخش کشاورزی تلقی می‌شود و تاکنون بیش از ۵۶۰ اثر ترویجی نوشتاری، بیش از ۹۰۰ رسانه الکترونیکی و ۱۱۸ اپلیکیشن با تأکید بر اپلیکیشن‌های کشاورزی در آن بارگذاری شده است.

۴) تعامل با موسسات و مراکز تحقیقاتی کشاورزی

در نظام نوین ترویج کشاورزی، با بهره‌گیری کامل از ظرفیت تحقیقات در بخش کشاورزی، ارتباط مطلوبی بین تحقیق و ترویج برقرار شد. در این خصوص، معرفی «محقق معین» برای مشارکت در فرایند مسئله‌یابی و حل مشکلات در عرصه‌های تولیدی، در تولید محتوا برای رسانه‌ها و سرفصل آموزش‌های ترویجی و... می‌تواند محورهای مناسبی برای همکاری باشد. علاوه بر این، به‌منظور انتقال اثربخش یافته‌های تحقیقاتی به عرصه‌های تولیدی، توانمندسازی ذی‌نفعان چرخه دانش در بخش کشاورزی و بهره‌گیری از تجارب علمی و عملی محققان، به‌کارگیری از آنها با عنوان «پژوهشگر مروجان ارشد (اعضای هیأت علمی با بیش از ۲۰ سال سابقه پژوهش و علاقه‌مند به فعالیت‌های ترویجی) در دستور کار قرار گرفت. تاکنون ۱۵۲۰ نفر محقق معین و ۱۵۰ نفر پژوهشگر مروج ارشد از موسسات و مراکز تحقیقاتی انتخاب و